

Koren na pomoč; on vzame denar ter mu ga ponudi, rekoč:

,Spravi, spravi, Sodnik; moža že lahko sama plačata, saj nista še tako na zadnjem konci“.

,,Ne, spravim ga ne; kar sem dal, to ni več moje“, brani se Sodnik.

Pri tej priči pristopi Nosan:

,Možje čakajo!“

,,Ná, pa ti spravi; ti se ga ne boš branil, Nosè!“

(Dalje prih.)

Nosan se res ni branil; zareži se, kakor cigan belemu kruhu, ter spravi bankovec.

Tako se je bilo slednjič vse dobro izšlo. Sodnik je imel poslej več sreče pri igri. Dobre volje je bil, in pozno domú gredé je okrogle prepéval:

Mam'čà, lepo vas prašam,
Oj kje ste vi doma! i. t. d.

B. M.

Niccolo Macchiavelli in knjiga „Il principe.“

,Habent sua fata libelli“.

Srečno si mesto florentinsko, ti čast in ponos svojega naroda! Ne, ker nad teboj se spenja sinje nebo italijansko in ker tvoje holme in planjave ogreva žarko južno solnce; ne, ker v svojem obzidju hraniš nebrojne umotvore vseh dob, od divnega Apollina pričenši do proizvodov Michel-Angela in Giana Bologne — temveč ker te diči slavna preteklost, ker si rodilo odlične može, ki so v odljudni dobi človečanstvu postali učitelji in vodniki iz duševne tmine. Dante in Giotto, Petrarca in Boccaccio, Brunelleschi in Leonardo da Vinci, Michel-Ange lo in Benvenuto Cellini, Villani in Guicciardini, v istini dolga versta velikanskih duhov — in vsi so florentinski sinovi! Če se pa napotiš, priatelj, v Florencijo v cerkev S. Croce, stal bodeš pred grobnim kamenom, kateri spominja slavnega deržavnika in zgodovinopisca, blagega človeka in gorečega domoljuba, Niccola Macchiavellija!

Čudeč se bode mnogokateri bralec majal z glavo, da v teh versticah mi-

slimo slaviti mojstra Macchiavellija. Saj cela dolga stoletja niso imenovali njegovega imena, da mu ne bi pridejali nekoliko psovalnih besedi. Enako so ga napadali protestantje in katoliki; cerkev je prepovedala branje njegovih spisov kot škodljivih in pregrešnih, in nek francozki protestant je proti njemu spisal pervega ,Antimacchiavellija“. Isti naslov je dal pruski Friderik II. svoji znani knjigi, v kateri hoče ,človečanstvo braniti zmaja, kateri ga misli ugonobiti“ (Antimach., predgovor, IV. Göttingen 1742.). Kar je bilo nenravnega in hudobnega v politiki, zaznamenjalo se je z eno besedo: ,macchiavellizem“.

Če je bil n. pr. cesar Karel V. prekanjen in nezanesljiv deržavnik, če je papež Sikst V. (1585.—1590.) grozovite zakone dajal, ter še krutejše jih izverševal, pripisovali so to temu, da sta oba vladarja kaj rada prebirala Macchiavellijevega ,Kneza“; če je Katarina medicejska l. 1572. napravila strašno klanje, znano kot ,la sainte Barthélémy“, tolmačili so zločine te demonične žene z uplivom florentinskega mojstra na svojo rojakinjo.

Tako je postal ubogi pisatelj naposled strašilo političnim otročajem in nevedni druhali; najbolj pa so proti njemu razgrajali in kričali ravno oni, ki so se dejanjsko najbolj ravnali po njegovih načelih, se ve da, kakor so jih napačno razumevali po svoji slabici pameti in svojem hudobnem sercu.

Še le kritična veda našega veka je dala sijajno zadostenje mnogo obrekovanemu in psovanemu možu. Skoraj ob istem času so pisali o Macchiavelliju pervi zgodovinarji angleški in nemški; v krasnem jeziku ga slavi Macaulay, mirno in korenito ga razлага Ranke, obširno in navdušeno razpravlja njegovo delovanje Gervinus*). Še lepše, izdatnejše zadostenje pa, kakor od teh korifej zgodovinske znanosti, dohajalo je Macchiavellija od strani lastnega naroda, kateri je vendar začenjal spoznavati, da je on že v XVI. stoletji vse žertvoval za iste ideje narodne svobode, katere so se uresničile še le v teku našega veka. Danes je Macchiavelli poleg Danteja najbolj slavljen oseba na Italijanskem; zopet so npr. i klasično izdajo zbranih njegovih pisov in tako živo se zanimajo za njegovo življenje in delovanje, da so leta 1877. kar tri učene in obširne bijografije na enkrat beli dan zagledale (Nitti, Amigo in Villari). Ko se je l. 1869. obhajala štiristoletnica njegovega rojstva, zgodilo se je to po vsej Italiji z ono sveto navdušenostjo, katera se načodom spo-

dobi nasproti njihovim prerokom in predboriteljem. In gotovo se bode Italijanom radostno pridružil vsakeden, ki je nepristransko opazoval Macchiavellija osodepolno življenje, ter pazno prebiral imenitna njegova dela, neizvzemši glasovitega „Kneza“!

I.

Niccolò di Bernardo dei Macchiavelli se je rodil 5. maja 1469 v Florénciji od plemenitih ali malo premožnih starišev. Mladostna leta je preživel tedaj pod vlado Kozima in Lorenca medicejskega, v srečnih časih, ko so po vsej italijanski zemlji gospodovali domači vladarji, vneti za znanost in umetnost, ko se je pozabljjenosti rešilo staro slovstvo ter kmalu prešinilo vse kroge italijanskega naroda. Ali tudi najnovejši životopisci nam ne vedo kaj poročati o Macchiavellijevi mladosti in odgoji. Prioveduje se nam, da je bil njegov učitelj znani humanist Virgilio in da je njegova mati, navdušena za klasično oimiko sama pesmi zlagala. Tako se je tudi mladi Niccolò zgodaj pečal s pisatelji starega veka. Posebno izurjen je bil v latinščini; gerščine je znal malo ali nič, tako da je Platona, Aristotela itd. berž ko ne v latinskih prevodih brati moral.

Macchiavellija življenje je nam znano še le od l. 1498. V tem osodnem letu, ko je krvnik zadavil blagega sanjača Girolama Savonarolo, ki ga je malo pred omahljivo ljudstvo florentinsko kot preroka in svetnika spoštovalo, postane Macchiavelli mestni tajnik ter nastopi prav uplivno in imenitno službo.

Fr. Šuklje.

(Dalje prih.)

*) Macaulay (essays, I. 275—325) l. 1827.; Rake (zur kritik der neuern geschichtschreibung 151—158; 159—174) l. 1824 in 1874.; Gervinus (florentinische historiographie 86—218) l. 1833.

Niccolo Macchiavelli in knjiga „Il principe“.

(Dalje.)

To je že dokaz velike izobraženosti njegove, ker se je tajništvo navadno le izročevalo odličnim pisateljem, kakor so bili Aretino, Poggio in Scala. Gospoška je znala ceniti nadarjenega mladega uradnika, kajti ne le da je svojo službo opravljal, skoro vse domače in unanje dopisovanje imel itd., temveč zaupali so mu tudi najsitnejša in najteža poslanstva. To pa je bilo kaj posebnega, kajti v tej dobi, ko so od l. 1494. vse evropske velevlasti silile v Italijo, morale so italijanske deržavice upotrebljevati svoje najrazumnejše in najgibčnejše deržavnike, da po raznih dvorih kot „govorniki“ (oratores) vse natančno opazujejo in pozvedavajo, vestno domov poročajo ter vsako malost v prid domovini porabijo. Dasiravno Macchiavelli ni bil pravi „ambasciatore“, ker ni bil iz dovolj imenitne in premožne rodotvorne, vendar ga je florentinska signoria trikrat odposlala na francoski dvor, dva krat do cesarja Maksa I. in do papeža Aleksandra VI., in ravno tolikrat je imel opraviti z glasovitim Cezarjem Borgio. Deržavne koristi je zastopal Macchiavelli tudi po sosednih mestih, v Pizi, Sieni, Forli in drugod; vendar ni imel materialnega dobička od tolikih častnih opravil, kajti plača je bila skopa, troški veliki in tako je moral na zadnje še od svojega neznatnega premoženja dostavljati, da bi vredno zagovarjal florentinsko državo.

Ali Macchiavelli je bil izversten poslanec! Če so za novejšo zgodovino poročila italijanskih zastopnikov na tujih dvorih brez dvombe najzanesljivejši viri, vendar jih skoro ni boljših, jasnejših,

natančnejših nego so njegova. On se ne ozira izključno na dvor in dvorne malosti, njemu je predmet globoktega premišljevanja narod in država, katero vsestransko opazuje. Vsake 2—3 mesece poroča svoji vradi ter pridruži včasih poročilu kak skriti nasvet, kako bi trebalo ravnati. Posebno zanimive so vesti o njegovem prvem poslanstvu do Cesarja Borgija l. 1502. ravno takrat, ko je ta strašni genijalni državnik se pripravljal, z enim mahljajem uničiti lahkovérne svoje sovražnike. Sploh se moramo čuditi Macchiavelliju, kateri hipoma spoznava zamotane državne razmere ter na prvi ogled umeje znamenljive lastnosti posameznih vladarjev in drugih veljakov. Kako dobro presoja prekanjenega Ljudevita XII., kako krepko opisuje naglega in strastnega Julija II., kako izverstno zaznamlja cesarja Maksa, kljubu vsemu ropotanju in vsej nemirnosti vendar za prav malostnega in neznatega vladarja!

Toda Macchiavelli se spravi tudi na drugo, od diplomatnih nakan celo oddaljeno polje. Z domoljubno bolestjo je moral gledati, kako si severni „barbari“ delijo nesrečno Italijo, kako neusmiljeno jo plenijo in pustošijo, kako prevzetno gospodujejo domaćim prebivalcem. Le ti pa, oslabeli sinovi starih Rimljjanov, še ne mislijo na to, da bi orožje zgrabili ter z lastno silo se ubranili surovih tlačiteljev. Izobraženi in bogati, podjetni v tergovini in obertniji, italijanski meščani za bojevanje niso imeli ne časa ne volje. Izročevali so tedaj svoje boje z drugimi mesti in vladarji najetim četam, ki so

pa mnogo več škodovale domačinom nego nasprotnikom. Le domá so se šopirili in širokoustili — sovražniku nasproti niso bili za rabo. Dokler so tedaj Italijani XV. stoletja le med seboj se bojevali, bile so vsled vojniških razmer bitke tako „nedolžne“, kakor si jih more le želeti, kak prenapeti „ljudoljub“, ki s težkim sercem pričakuje, da se odpravijo vse vojske. Najeti vojaki, le za nekoliko časa navezani na deržavo, katera jih je ravno plačevala, niso vedeli zakaj bi čertili in zatirali sovražnika, kateri bi morda že jutri več plačo ponuditi utegnil. Tako se čuje iz teh časov o važnih vojskah, ker vojaki prav izgledno manevrirajo in križem marširajo, ne da bi enkrat resno se sprijeli, v odločilnih bitkah ker se brojijo vjeti na tisoče, ne da bi kakih deset mož palo na bojišči. Vojak je takrat lahko prov lepo starost dosegel, mnogo bojev prebil, pridobil si slavno ime — in mordà samo enkrat ni bil v smerni nevarnosti.

Ali kaj je bilo Italijanom početi, ko mesto podkupljivih najetih čet od vseh strani prihrujejo inostranci, ognjeviti francozki plemenitniki, boeviti in plenoželjni Španci, pozrešni nemški „landsknechti“, ter krepki in surovi sinovi švicarskih gora? Takoj bitka pri Fornuovo (l. 1494.) je jasno dokazala, da se z najetimi vojaki ni moči ustavljati tujemu navalu. Nesreča, ki je odsehnal v eno mer zadevala italijansko zemljo, zbudi tedaj v Macchiavelliju misel tem bolj čudovito, ker izvirajoča v začetku XVI. stoletja še dandanes ni popolnem uresničena, dasiravno je razvoj današnjih deržav od nje prav odvisen. On spozna pervi v novejši zgodovini, da je vsakemu dolžnost, tudi z orožjem služiti domovini, da mora tedaj vojska biti narodna, le iz

deržavljanov, kateri se po končanem boji mirno vračajo na svoja navadna opravila. Tako narodno vojsko namerava ustanoviti v Florenciji; dasiravno brez vsake vojaške izvedenosti, zakoplje se v vojniške vede, napenja vse sile, hiti od mesta do mesta, ter konečno, z vladino podporo, v istini ustvari florentinsko „milico“. Začetek je bil dokaj ugoden; zlasti pri Pizi se je videlo, da je nova domača vojska mnogo več vredna nego plačana kerdela najetih vojakov. Ali žalibog! predno se je udomačila ta koristna uprava, pritisnili so tujci, zaterli florentinsko svobodo, ter zopet upeljali l. 1494. pregnane Medicejce. In kakor so novi gospodarji vse republikanske uradnike odpravili, tako so tudi Macchiavelliju odvzeli čestno mesto, katero je zasedal celih 14 let, ter so zasluznega deržavnika na eno leto iz Florencije prognali. Ranke (l. c. 161.) navaja dotični dekret, datiran od 8. nov. 1512., kateri se glasi: „Magnifici et Excelsi Domini cassaverunt, privaverunt et totaliter amoverunt Nicolaum domini Bernardi de Macchiavellis ab et de officio cancellariae secundae praefatorum Magnificorum et Excelsorum Dominorum Florentiae“.

Pa ne dovolj! Takoj potem ga dolžijo, da se je udeležil zarote svojih prijateljev Capponi in Boscoli, nameravajočih usmerti nove medicejske vladarje. Dasiravno nedolžen — kajti znal je natanko, da zarote ne koristijo, temveč le škodujojo deržavi — bil je prijet in v ječo utaknen. Pravijo, da so ga celo na tezalnico dejali in mučili — in skoro bi to verjeli kljubu razpravi Gervina, upiraje se na pismo od 26. junija 1513., v katerem Macchiavelli sam pripoveduje prijatelju Giovannu Veruaccia svojo nesrečo. „Pravi čudež“ — piše

mu — , da še živim, ker bil sem na tem, da izgubim življenje, katero sta mi le Bog in nedolžnost moja ohranila; vse drugo gorjé, ječo in kar je drugega, moral sem prestati*. Izpustili so ga še

(Dalje prih.)

le, ko je bil medicejski kardinal za papeža izvoljen; vladala tega papeža, Leona X., pripada najvažnejšim dobam cerkvene zgodovine sploh.

Fr. Šuklje.

Milada.

Zložil Franjo Končán.

1.

palih lic, mertvaško bleda
Sedi na vertu mlada deva,
Enaka roži, ki jo zjeda
Na tihem červ, tako medléva,
Vesela ni pomladi jasne.
Življenje le počasi gasne,
Ko bridka žalost ga stemní,
Enako kakor dan bledi,
Kedár za gore solnce pada.
Kaj pač stemnilo je, Milada.
Življenja tvojega pomlad,
Mladosti čas, čas sladkih nad?
Kaj se veselju ti zapira
Sercé? — Okó zakaj umira?
Glej, kakor deva sramežljiva,
Ki jej ljubezni zor zaliva
Obraz, cvet roža svoj razpenja;
Vesele mladega življenja
Šumé bučelete po drevesi,
Ki polno cvetnega je snega;
Sladko žgoljenje se razlega
Krilatih pevcev med perési.
Cvelà ti komaj dvajsetkrát
Vesela, zorna je pomlád;
Ko pride spet pomlájat svet,
Na grob mordà ti vsiplje cvet!
— Poslovíl se je beli dan.
Že dole, gore mrak teman
Zagrinja; zvezde gledajo,
Kako rosice sedajo,
Rosice, svetlih solz sestrice,
Na listje, travo in cvetice!
Ob reke obalih
Val šumí,
V glasovih žalih:
,Več ga ní«.

Na vertu roži
— Dan bledí —
Pa slavec toži:
„Več ga ní“,
V temni dobravi
Dih šumí,
Drevesom praví:
„Več ga ní“.
Ko zora poči,
Noč beží,
Solzice toči:
„Več ga ní!“
In serce vedno
Govorí:
Le tožbo jedno:
„Več ga ní!“

Takó otožno šepetá
Kakòr mej drevjem sapica,
Kedár nastane sivi mrak
In dahne zadnji dih mehak
Umirajoči bledi dan
Čez goro, polje in raván.
— Kedó je on, ki več ga ní,
Po kterem serce kervaví,
Po kterem roži slavec plaka.
Po kterem toži sapa vsaka?
— Ko vprašam, iz sercá ušló
Ime je devi: „Milorad“
V večerni tihu, mehki hlad.
Imé nji presladkó, bridkó;
Ime, ki hrani ji zaklad
Sedanjih bridkih bolečin
In prešlih lepih dni spomin.

(Dalje prih.)

skoči z voza in podá roko najprej materi, ki si je s predpasnikom oči brisala, potem sestri, slednjič bratu, ki je nekolič bolj v stran stal in čakal, da tudi k njemu pride. Govorilo se ni nič. Sodnik verže vajete čez konja, ki ga je veliki hlapec že za uzdo deržal, stopi z voza in pervi izpregovori:

„Kaj se gledate? Hitro na mizo, kar imate.“

(Dalje prih.)

Andrejček in Zalka primeta Valentina vsak za eno roko in tako odidejo v hišo.

Ko so bili odšli, stopi mali hlapec k velikemu, ki je konja izprezal, ter mu reče :

„Nù, Luka, zdaj bo dela, zdaj, ko pride ta Valentin, vse narobe oberne ; ta zna, tá“ !

„Kaj hočeš“, odgovori Luka ter gladi z roko potnega konja, „gospoda je gospoda“ !

B. M.

Niccolo Macchiavelli in knjiga „II principe“.

(Dalje.)

Tako je bila pretergana Macchiavelija javna delavnost. Iziran iz Florencije, brez kakove službe napotil se s svojo družino na deželo, kjer je imel neznatno posestvo „la strada“. Prej navajen vsega dobrega, celo potratnega življenja, živi sedaj borno, skoraj beraško ; prej v pogosti dotiki s cesarji in kralji, v družbi ministrov in deržavnikov, mora se sedaj pečati z ubožnimi in neolikanimi kmeti in rokodelci ; ustvarjen za preiskovanje najimenitnejših deržavnih vprašanj, zamaknen v najglobokejše probleme človeške, mora se sedaj ubijati z malostnimi opravki, kakor se navadno pripetujejo neznatnemu, nepremožnemu posestniku. Njemu pač niso bile namenjene mehkužne besede pesnikove : „Beatus ille, qui procul negotiis...“ kajti uplivna politična delavnost bila mu je prava potreba in ohlapen počitek prava muka, ne gledé na uboštvo, katero ga je terlo v novem stanju. Kako je takrat životaril, razvidimo natančno iz pisma, pisanega dec. 1513. zvestemu prijatelju Vettoriju. Zjutraj lovi tiče, bere kakega latinskega ali italijanskega pesnika ter se mudi v

gozdiči, ker dá ravno les za na prodaj šekati. Po skromnem kosilu žene potreba družbe navajenega moža v kerčmo, kjer se poleg kerčmarja zbirajo neki mesar, zidar in dva opekarja. To je sedaj družba njegova ; s temi ljudmi se razgovarja, prepira, kvartá ter se časih razgreje in sporeče, da ga je slišati do sosednjega S. Casciana, dasiravno ne gre več nego za kaka dva uboga kvatrina. „Toda zvečer“ — nadaljuje Macchiavelli — „se vernem domov ter se podam v sobo, kjer studiram ; pred durmi odložim kinečko obleko, prašno in zamazano, oblečem se prazniško ter stopim dostojo opravljen, pred starih veljakov stare dvore — in tam, radošno sprejet, zavživam ono (duševno) hrano, katera mi pripada izključljivo in za katero edino sem ustvarjen. Tu se ne sramujem govoriti z njimi, popraševati jih za nagibe njihovih činov ter slušati njih dostoje odgovore ; in tako se zamisljam, da skozi štiri ure ne čutim nobene bolesti, pozabim vsako skerb, ne strašim se uboštva ter ne bojim se smerti.“

Ali kljubu tolažbe, katere pri starih

klasikih isče in najde, vidi se mu prihodnjost vedno obupnejša. Revščina tako pritiska, da bode po svojih lastnih besedah kmalu primoran, družino zapustivši v kak samoten kraj pobegniti ter tam životariti za pisača ali vaškega učitelja. Gotovo žalostno stanje za poštenega, duhovitega in zaslужnega moža! Vendar je pa v vsej svoji revi tako občuten in ponosen, da se celo po izjavi nasprotnikov, le težko prijateljem posreči, sem ter lje vsiliti mu kako podporo!

Ali če je protivna sreča tako zabrala Macchiavelliju da se če dalje bolj odlikuje kot diplomat, dala mu je ob enem príliko, pridobiti si stanovitnejšo slavo izglednega pisatelja. V svoji samoti je spisal svoje pesniške proizvode, zlasti svoje šaloigre (*Mandiagola, Klicija*), katere izvedenci posebno gledé na izverstno karakteristiko primerjajo Molière-ovim komedijam. Veče važnosti pa so njegovi vojaški in politični spisi „*dell'arte della guerra*“, „*discorsi sopra la prima deca di T. Livio*“ in poglavitno delo njegovo „*il principe*“, vsi spisani v žalostni dobi Macchiavelli-vega prognanstva.

O prvih spisih samo nekoliko besedi. V svoji „*vojni vedi*“ razлага nam pisatelj v dijalogični obliki načela, po katerih bi se italijansko vojništvo moralo preustrojiti. Pri Kozimu Ruccellai, jako izobraženem mladeniči florentinskem, zbrani so prijatelji, med njimi sivilasi Fabricij Colonna, kateri se ravno iz Lombardije na svoja posestva vrača. Po obedu se podajo na vert, prav v hladno senco ter se začnó razgovarjati o tem in onem; pričenši od nekih dreves, vsajenih po starorimski šegi, preidejo na vojaške stvari, primerjajoč velikansko silo nekdanjih Rimljjanov usmiljenja vredni sla-

bosti njih potomcev, ter ugibajo o potrebnih premembah. Duša vsega razgovora je izkušeni stari Fabricij; on poudarja zlasti dve ideji, namreč da ima odsehmal pervo mesto v vsaki vojski peštro a ne težko oboroženo konjištvo, in da se mora odslej najeta in plačana druhal umikati narodni vojski. Živo obžaluje Fabricij (to je Macchiavelli sam), da mu je priroda sicer naklonila potrebno znanje, ne pa prilike, da bi zveršil te misli. Vendar zarotuje prijatelje, naj nikar ne obupajo, kajti Italija je ustvarjena, probuditi vse kar je mertvega, kakor se to vidi v pesništvu, v slikariji in podobarstvu.

Macchiavelli govori v tej knjigi o stvareh, katerih praktično nikendar ni izkušal, v katerih nikakor ni strokovnjak. V „*pogovorih o pervi dekadi T. Livija*“ pa se nam prikazuje v onih vedah, kjer je on pervi mojster, v filozofični zgodovini in v deržavoznanstvu. Kar prioveduje v tem delu, to je že prej na Ruccellajovih vertovih razlagal izbrani družbi plemenitih prijateljev. Livij mu daje le naslov, kajti v istini se Macchiavelli nič ne ozira nanj in na rimske zgodovino, tako da bi se knjiga prav za prav morala imenovati: „*nauk o deržavi*“. Namen mu je, kazati na izgledu starorimske deržave, kako se mora pravilno razvita deržava urediti in vladati. Vendar se ne meni za samovlado, temveč govori samo bolj o republiki, za katero je vedno vnet. Razjasnivši to silno težavno tvarino odločno poudarja načelo, da se vsaka stvar, tedaj tudi deržava v vednem kolobaru suče od rojstva do pogina. Le tako se dá ohraniti deržava, da se pogostoma preustroji in prenaredi, a v soglasji sè značajem svojega veka ter vernivši se do principa, na katerem je bila ustanovljena.

O „Knezu“ bodemo naposled obširnejše govorili.

S časoma je bilo tudi Macchiavelliju dovoljeno, verniti se v Florencijo. Medicejci, ki so ga bili izgnali, postali so mu milostnejši. Semterjé ga vprašajo za kak političen nasvet, izpodbujujo ga, naj nadaljuje zgodovinske svoje spise, obdarujejo „florentinsko zgodovino“ sè 100 cekinov letne plače — ali serčne želje mu ne spolnijo, za deržavna opravila ga nočejo rabiti! Dasiravno se Macchiavelli kot izgleden domoljub derži načela, da je tudi pod nepriljubljeno vlado mogoče koristiti svojemu narodu, dasiravno ne stoji več na omejenem stališči florentinskega strankarstva, temveč zastopa misel vseitalijansko, vendar Medicejeji staremu in doslednemu republikancu ne zupajo. Le pisateljsko slavo si je še pomnožil po svoji „florentinski zgodovini“, o kateri kompetentni Gervinus sodi, da je tako premišljena in vestna, previdna in globoka, da kaže povsod vzvišenost mišljenja in neusahljivo mnogoverstnost dogodeb. Gledé na nepristranost, se dá Macchiavelli v „flor. zgodovini“ smelo priinérjati helenskemu Thukydidu; najbolj pa ga odlikuje genijalnost, s katero on, zaničevaje oni nevažni „detail“, s katerim navadni zgodovinopisci polnijo delotrebušne knjige, le to povedarja in razjasnuje, kar je v istini važno in bistveno. Ustanovitelj primerjalne in filozofične zgodovinske vede, pokazal je Macchiavelli naslednikom pot do spoznanja historičnih zakonov.

Rekli smo, da do politične delavnosti ni več prišel. Le za kak neznaten posel ga se porabijo rojaki, posiljajo ga na pr. do franciskanskega kapiteljna, da preskerbi Florentincem posebno redovno provincijo ali v Benetke, da se v imenu

družbine tkalcev zarad nekih oropanih cehovnikov pritoži. Tudi ko so l. 1527. zopet zapodili Medicejce, ter na novo ustanovili ljudovlado, se niso ozirali na Macchiavellija, ker je bil sumen postal republikanski stranki. In žalibog! Florentinci niso več časa imeli, da bi spoznali ter poravnali svojo krivico, kajti zopet je razsajal bojni hrup sovražnih Špancev in Francozev po Italiji, zopet je zdihovala nesrečna dežela po junaku, da jo reši neznosnega jarma — ko so 22. jun. 1527. pervega italijanskega narodnjaka položili v temni, hladni grob. Umerl je Macchiavelli, še le v 58. letu svoje starosti, premalo spoznan in premalo čisan od svojega naroda, kateremu je bil vendar posvetil vse svoje sile, um in serce ter ono redko, demonično moč, katera se zove: genijalnost!

II.

Če hočemo Macchiavellija razumeti, treba pred vsem, da pazno preberemo ono knjižico „o knezu“, katere se takoj domislimo, ko se izpregovori pisateljevo imé. Delo nikakor ni obsežno; obstoji namreč le iz predgovora, v katerem Macchiavelli knjigo posvečuje Lorencu medicejskemu, vojvodi urbinskemu, in iz 26 kratkih poglavij. Ali — kakor pisatelj sam pravi — razložil je tū vse, kar si je pridobil po dolgoletnih izkušnjah in po neprestanih studijah: vso modrost, izvirajočo mu iz vednega opazovanja narodnega in deržavnega razvoja, iz deržavniške teorije in prakse ponuja na malem prostoru ukažljnemu bralcu. Dasiravno pa razvija najglobokejše misli, razлага najtežje zastavke, je vendar vse tako umljivo pisano, jasno, tako priprosto in brez vse govorniške olepšave, da v vsem slovstvu tej knjigi

ne vemo enake. Zopet živ dokaz, da je ravno nasprotno n. pr. mnogobesednim in težko umljivim nemškim filozofom (Kanta izvzemši) jasna in umljiva beseda pravo znamenje jasnega in temeljitega mišljenja. O „knezu“ velja Macaulay-a resnična beseda: „Ne moremo si misliti zdravejšega in čverstejšega razuma od onega, ki se nam razodeva v teh spisih“ (l. c. 316.).

Kakor se Macchiavelli v „pogovorih“ na republike ozira, tako mu je v „knezu“ predmet monarhija, in sicer ne toliko samovlada sploh, nego vlada, ki je ravno kar nastala v posebnih tedanjim italijanskim podobnih razmerah. Na stran pustivši starouterjene, povsem zakonite monarhije, mu je namen, razjasniti, kako si „novi“ vladar ustanovi, utrdi in ohrani pridobljeno državo.

Najpreje ima v mislih, če kak vladar svojemu pervotnemu posestvu pridruži kako drugo, po narodnosti različno deželo; na izgledu Ljudevita XII., kateri je Italijo hipoma osvojil a tudi izgubil, dokazuje izverstno, kako se v takem slučaju ne sme ravnati (III. pog.). Že v VI. pogl. pa govori o novih državah, najpreje o onih, katere si je vladar pridobil po lastni hrabrosti in vrednosti; kot take vredne vladarje in zakonodalce ima on Mojza, Cira, Tezeja in Romula. Vendar enakim vladarjem svetujo, zanašati se le na lastno moč ter vedno pripravljenim biti, sè silo upokoriti ljudstvo, ako ne sluša več mirne razumne besede. Brez orožja tudi imenovani vladarji ne bi bili ničesar opravili, kakor Savonarola ne, kateri je moral poginiti, ker ni imel v podporo potrebne vojne sile. VII. pogl. omenja vladarja, katerega je tuja pomoč in posebna sreča na prestol posadila. Oziraje se na glasovitega Cezarja Borgijo,

pravi naravnost, da novemu vladarju ne ve boljšega izgleda nego tega prekanjenega in nadarjenega moža, ki se le zaradi tega ni obderžal v osvojeni državi, ker je bil sam na smrtni postelji, ko mu je umerl oče in mogočni pokrovitelj Aleksander (VI.). Poglavlje VIII. je namenjeno onim, ki so po svojih zločinah do vlade dospeli, kakor n. pr. siraku-zanski Agatoklej in Macchiavellija vetrnik Oliverotto da Fermo, tudi enaki trinogi se ohranijo v svojem gospodarstvu, a le tako, da dobro porabljam svojo okrutnost. To se pa zgodi, če se vladar na enkrat in le zaradi lastne varnosti krutega kaže in tako, da je neusmiljenost njegova naposled vendar v prid podložnikom. Silovitosti in nečlovečnosti naj se verše skupaj in na enkrat, milosti in dobrote počasi ter druga za drugo, da se perve hitreje pozabijo, druge dalj pomnijo. Najlažje pa se ohrani vladar, katerega je povzdignila ljubezen ali vseh državljanov, ali vsaj plemenitnikov, kajti njemu je le treba, da se ljubezen naroda ohrani, oziroma v drugem slučaji pridobi, ker ta naklonjenost je vsakemu vladarju neobhodno potrebna (IX. pogl.).

Oziraje se na „državne sile“ (X. pogl.) svetuje manjšim vladarjem, dobro utrjevati glavno mesto ter izza zidovja se braniti, ako jih sovražnik napada. Cerkvene države omenja le na kratko in sè skelečo ironijo; vsaj je bila kakor to poudarja v „pogovorih“ ta ustanova pažežev po njegovem prepričanji za Italijo neizmerno zló, ker so papeži, preslabi da si podveržejo celo deželo, italijanskemu zedinjenju se dosledno ustavliali ter vedno tujce v Italijo vabili (XI.). V XII.—XIV. pogl. svojemu „knezu“ na serce polaga, naj se nikedar ne opira na najete ali pomočne vojne čete, marveč naj si osnuje

lastno iz domačinov sestavljen vojsko. Vladar sam se mora izuriti v vojni vedi, pridno na lov hoditi, da si uterdi truplo ter spoznava razne okraje svoje deržave — a on se mora tudi baviti sè zgodovino, izbrati si kakega junaka ter ravnati se po slavnih, posnemanja vrednih izgledih.

Posebno važno in zanimljivo je XV. poglavje „o javni hvali in graji“. Kakor da bi se pisatelj hotel opravičiti zaradi čudnih naukov, katere v tem odstavku vladarjem daja, poudarja v uvodu, da hoče o tem predmetu drugače pisati nego drugi pisatelji. Le ti si predstavljajo

(Dalje prih.)

deržave in vladarje, katerih nikendar ni bilo in jih ne bode. On pa se bode izogibal enakim domišljijam in sanjarijam, kajti način, kako se živi v istini, je tako različen od onega, kako bi se moralo živeti, da on, ki le gleda na to, kar bi se moralо goditi, ne pa na to, kar se v resnici godi, le v svojo gotovo pogubo dela. Svet je izprijen in hudober in tedaj mora človek, ki hoče zmiraj ter v vseh razmerah dober biti, med tolikimi slabimi poginiti. Ako se hoče torej vladar obderžati, naj ravna tudi hudobno, kakor hitro razmere na to silijo.

Fr. Šuklje.

Milada.

Zložil Franjo Končán.

2.

Tema je že na zemljo legla,
Oblakov kopa je prepregla
Neviht grozeč neba oblok.
Dreves se v gozdu čuje stok.
Ki jih viharja moč šibí.
Trenotek vsak bolj noč stemní.
In zdaj na nebu vgasne zadnji zvezdi,
Ki zadnja je gorela, svit.
Kedó pa tam po hosti jezdi
Na trudnem konji v plašč zavit?
Ob pozni nočni uri sam,
Od kod hiti tako in kam?
Teman na čelu mu oblak
Leži — in kletve glas težak
Začuje se na pol glasán.
A tuj je glas in tu neznán,
Kjer biva prost slovanski rod,
Na svoji zemlji svoj gospod.
S temoto rase moč viharja,
Bliščé že bliski, grom udarja.
Mogočne hraste séver vije,
Da glásno veja vejo bije.

Dež curkoma se je ulil,
V obráz je jezen tujcu bil.
Tu na razpotji pa obstal je.
V katero stran naj se oberne,
Da reši iz noči se černe?
Kje se dobila tu bi streha,
Kjer bi spočil se, da poneha
Viharja moč, da more dalje?
— Zasveti blisk se, pokazala
V daljavi se je koča mala.
— Poterkal ondi je terdó,
In kmalo vrata se odpró.
Sprejme ga starček gostoljubno,
Ne sluti, da mu bo pogubno —
Pod mirno streho potnika.
Od kodi? Kam? ne vpraša ga.
Je-li prijatelj, ni sovrag?
Ko stopil je čez hišni prag.
Njegov je gost, v njegovem varstvu
In v svojem lastnem gospodarstvu.
Njegov je sluga gospodar,
Dasì mu bilo bi na kvar.

(Dalje prih.)

,Po žandarje, po žandarje! kje so žandarji! kriči kakor tič v precepci. In po vsej sili rine skozi množico, da bi šel po stražo. Lahko bi jo bil našel, daleč bi mu je ne bilo treba iskati. Kjer je semenj ali shod, tam so gotovo tudi žandarji blizo. To so vsi dobro vedeli, ali take pomoči si ní želet nobeden; tako z uma vendar niso še bili. Neprijetno ime „žandar“ jih je vse nekako strelznilo, kakor da bi jih bil z vodo polil. Koren izpusti Valentina in gre mirit Nosana, naj bo pameten, tú ni treba žandarjev. Jerica prosi svojega očeta, naj sede mirno za mizo. On se ne brani.

(Dalje prih.)

Če pa ti praviš, pa naj bo, pa sédem; mirno bom sedel, samo tebe naj nihče ne nadleguje“.

In mož sede za mizo. Ta konec ni bil posebno časten za Valentina; ali kaj je hotel? Oče ga prime za roko ter ga odvede v stransko sobo rekoč:

,Pameten bodi, kaj se boš s tako muho pijano“! Dobro, da zadnjih besed Seljan ni slišal; v pogovoru je bil z Jerico; prosila ga je, naj gre domóv, da bi ne bilo zopet kakega prepira. In tako je storil.

B. M.

Niccolo Macchiavelli in knjiga „Il principe“.

(Dalje.)

✓sak sicer poreče, da bi bil vladar, imajoč vse dobre lastnosti, biser v pravem pomenu besede. Ker pa to vsled splošne izprijenosti ni mogoče, naj se le izogiba budobijam, ki bi ga utegnile s prestola spraviti, drugim pa le, v kolikor se dá; sicer pa se naj ne straši nobenega zločina, če brez njega deržave ohraniti ne more.

V XVI. pogl. priporoča pisatelj svojemu „knezu“ štedljivost, katera je koristnejša mimo radodarnosti. Kajti nazadnje postane radodaren vladar ubožen ter vsled tega zaničevan, ali pa ga žene radodarnost do tega, da tare in molze svoje podložnike, ki ga potemsovražijo. O „milosti“, knezu jako potrební čednosti, pravi, da zahteva mnogo previdnosti. V časih je prizanesljivost bolj škodljiva od neusmiljenosti; dostikrat ravna vladar bolj usmiljeno, če sè smertjo kaznuje peščico upornikov, kakor če dopušča, da iz njih rovanja nastanejo neredi in krvave

ustaje. Kazni zadevajo le posamezne osebe, enake zmotnjave pa pahnejo vso državo v nesrečo in propad.

Kaj pa je ugodnejše, če ljudstvo ljubi svojega vladarja ali če se ga boji? Gotovo oboje združeno; ker se pa to le redkokrat nahaja, odloči se Macchiavelli za strah. Kajti ljudje so brezbožni in nehvaležni, nestanovitni in bojazljivi, licemerji in samopridneži; vez ljubezni raztergajo, če jim le količkaj koristi — strah pa se jih derži. Vendar naj pazi „knez“, da se strah ne izpremeni v sovraštvo; naj se nikoli ne dotakne premoženja svojih podložnih, naj nikedar ne žali ženske časti, naj ne kaznuje nikogar sè smertjo, dokler se ne opraviči gledé na uzroke (XVII. p.) Najslaboglasnejše poglavje v vsej knjigi je osemnajsto, v katerem pisatelj razлага, kako mora vladar ostati pri svoji „besedi“. Da je posebno lepo od njega, če je mož-

beseda ter vedno ravno pot hodi, znano je pač vsakemu ; vendar kaže zgodovina, da so poštenjaki slab konec storili, nezanesljivi in goljufni vladarji pa veliko dosegli. Proti človeku borimo se z orožjem, proti zverini sè silo ; ker pa zakoni ne zadostujejo vselej, mora knez dostikrat silo rabiti, mora se tedaj kazati kot človek ali kot žival, in sicer v zadnjem slučaji zdaj kot lisica, zdaj kot lev. Lehko bi bilo, deržati se svoje besede, ako bi bili vsi ljudje dobri in pošteni ; ker so pa vsi hudobni ter sami ne izpolnjujejo svojih obljud, ne sme se tudi previden vladar ravnati po svoji besedi, ako bi to utegnilo deržavi škodovati ter jo mora prelomiti, če ni več onega uzroka, vsled katerega je besedo dal. Ali to lisičjo zvijačo mora svetu prikrivati, enak pa pežu Aleksandru VI., kateremu so ljudje vse verjeli, dasiravno jih je sleparil in goljufal vse svoje žive dni.

Naravnost pravi tedaj Macchiavelli, da deržavne koristi večkrat silijo kneza, da

se ne more deržati svoje besede. Naj ostane torej pri dobrem, dokler mogoče ; naj pa brez preiniskega rabi slabe pomocke, če jih deržavno stanje zahteva. Vendar tega ne sme javno kazati ; zlasti ne sme nič govoriti, kar se ne bi strinjalo z milostjo, odkritoserčnostjo, zvestobo, uljudnostjo in pobožnostjo. Ljudje namreč sodijo le po videzu : takih je malo, ki te poznajo v istini in neprimerna ta manjšina mora se vedno udati velikanski večini. Knez naj gleda le na to, da ohrani deržavo ; svet, ki vedno le po uspehu sodi, bode ga vsegdar hvalil in slavil „kajti druhal gleda le na vnanjost in na svetu sploh — ni drugega nego druhal“ !

Nasvete, katere pisatelj od XIX.—XXIII. pogl. svojemu „knezu“ podaje, mora odbavati tudi najostrejši moralist. Glavna skerb naj bode vladarju, da ne razdraži plemstva ter zadovoljuje narod ; na terdnjave se ni zanašati, pač pa je „ljubezen naroda najvarnejša terdnjava“.

Fr. Šuklje.

(Dalje prih.)

Milada.

Zložil Franjo Končán.

3.

Noč izbeži in z njo vihar,
Na nebu dneva pervi žar
V rumeni luči se užiga.
Izza gorá se gora dviga
Počasi, kakor bi se bala
Nevihte, ki je razsajala
Po zemlji celo noč, enaka
Nevesti, ki že težko čaka.
Mladeniču da jeza mine,
Da s čela mu oblak izgine.
Od daleč gleda, zvesto pazi. —
On miren je! — Na perstih splazi
Do njega se in ga objame
Ter jeze zadnji sled odvzame.
Enako na oblačke seda

Rumena luč. — Nemirno gleda
Če vtihnil je vetrov prepir,
Če je po zemlji vsej že mir?
In glej, nebo je čisto, lêhke
Meglice so le tam in tu
Raztresene in sape mêmke
Pihljajo v gozdih brez mirú.
Zdaj se razlije zlata zora.
Zbudi se log, zbudi se gora;
Skerjanec kvišku se vertí,
Pozdravljal jo se mu mudí,
Kako veselo poje, vriska!
Pri kapljici se kaplja bliska,
Kakor raztreseni rubini
Po srečni, radostni dolini.

ljubeznjiv in gostobeseden, da ga je bilo veselje poslušati. Govorili so vsi vprek, brez posebnega reda; še davkar sam se je vtikal v pogovor; dobro vino mu je bilo jezik razvozlalo. Tudi Irena je bila nenavadno zgovorna. Valentin jim je pripovedoval o Dunaji, kako tam ljudje živé in se kratkočasijo; govoril jim je o glediščih, plesih in besedah, o galerijah,

(Dalje prih.)

palačah in vertovih. In znal je lepo govoriti.

Pozno je bilo že; mladi ljudje niso bili zapazili, da je gospod davkar zakimal; žena ga je zastonj drezala. Ko slednjič mož celo precej glasno zasmerči, izpredvidi Valentin, da je čas vstati in napotiti se domov.

B. M.

Niccolo Macchiavelli in knjiga „Il principe“.

(Dalje.)

Soja med sosedji naj se udeleži, kajti nevtralnost je prenevarna stvar; le v ta namen se ne sme zvezati s kako mogočno deržavo, da žali in napada sosednje vlade. Vede in umetnosti, poljedelstvo in kupčijo naj podpira na vso moč, ter naj do stojno česti vsakega, kedorkoli se v kaki stroki odlikuje. Posebno mora paziti vladar, da si izbere pametne in spretne ministre; ako tega ne umé, ni ga moči prištevati razumnim vladarjem. Na tem pa se spozna dober minister, da skerbi le za deržavne koristi, a ne za lastno mošnjo; le o tem, kar se deržave tiče, naj se razgovarja sè svojim gospodom. Prilizunom naj se knez skerbno izogiba; ker pa tudi ne sme dopustiti, da mu sleherni svoje mnenje prosto v obraz pové, naj izbere okrog sebe pametne, previdne možake, da mu ti razodevajo popolno resnico, a le o tem, zaradi česar jih on popraša. Vprašati pa jih mora za vse, pazljivo slušati njih mnenje ter konečno se po svoji pameti terdno odločiti. Nikedo ne sme svetovati vladarju, če ga ta sam za svet ne praša; ako se je pa to zgodilo, mora vladar mírno sprejemati njegove odgovore ter le takrat

se kazati nejevoljnega, če odgovor ni bil povsem resničen in odkritoserčen.

Ker so italijanski dinasti prezirali ta načela, izgubili so svoje od barbarskega sovražnika osvojene deržave. Izgubili so jih po lastni krivdi, kajti dasiravno božja previdnost, ali — kakor drugi pravijo — slepa sreča svet vlada, vendar se to ne godí tako, da človeški razum ne bi ničesar zraven opraviti imel. Lehko se reče, da sreča ukazuje polovici naših dejanj, da pa nam prepušča drugo polovico. Podobna je deroči vodi, katera tudi prepluje svoje bregove, ako se jej nikeno ne ustavlja, pa vendar če je mirna, dopušča, da se ji stavijo zasipi in jezovi. — Kako pa ohraniti izpremenljivo in nezvesto srečo? Pred vsem treba, da človek vedno primérno ravna svoji dobi in svojim razmeram; znati mora, miren ali strasten biti, kakor ugaja stanju njegovemu. (XXIV., XXV. pogl.). Vse se tedaj ravná po stanji. Ali so pa italijanske razmere ugodne taki izpremembji, da bi se ustavnilo „novo“ vladarstvo, kakor si ga misli pisatelj? Macchiavelli to poterjava z ognjeno besedo, v prelepi domovinski navdušenosti, z ginljivo pesniško goreč-

nostjo; dokazujoč, kako pravičen in svet je boj za rešitev zatirane očetnjave, roti dinastijo medicejsko, da naj se oserči ter pogumno loti imenitnega podjetja v čast in blagor italijanskega naroda. S to krasno apostrofo končuje Macchiavelli razpravo „o knezu“.

III.

Nikdo ne bode tajil, da Macchiavellijev „Il principe“ poleg mnogih prav koristnih naukov mnogokateri nasvet hrani, ki popolnem nasprotuje vekovitim moralnim zakonom, veljajočim ne le za posamezne osebe, temveč tudi za države in velike narode. V vsej zgodovini skoro ne nahajamo bolj popačenega, pregrešnega zločinca nego Cezarja Borgija — in vendar ga Macchiavelli, ki ga je tako rekoč, studiral, „novum“ vladarjem v vzgled stavi! Njegova hudodelstva, n. pr. grozno klanje sinigalsko (l. 1502) in nečloveško ravnanje z načestnikom Ramurom d'Orco omenjevaje nikakor ne graja teh krutosti, temveč jih celo hvali ter z nekakim dopadajenjem prioveduje!

Ves svet ostro obsoja hinavstvo in licemerstvo — in vendar svetuje Macchiavelli svojemu „knezu“, naj se dela dobrotnega in zvestega tudi takrat, ko so dejanja njegova nečloveška in perfidna! Podloga vsemu društvenemu življenju, pravi pogoj človeškega obstanka je zvestoba in po vsej pravici pravi nemški pesnik:

„Die Treue.....

Ist jedem Menschen wie der nächste Blutsfreund,
Als ihren Rächer fühlt er sich geboren“.

Macchiavellijev nauk za kneza pa se glasi: „bodi zvest in ostani možbeseda — dokler ti zvestoba koristi“! V istini, če vsak poštenjak onega zaničuje, kateri se po svojem življenji kaže gro-

zovitneža in licemerca, lažnika in goljufa — kako ostro sodbo bode moral izreči nad onim, ki enake hudobije javno uči ter jih zlasti onim priporoča, katere je osoda postavila na višine človeštva, da sè svetlih prestolov gospodujejo klanjajočim se rodovom! Ne govori li Friderik II. povsem prav, ako v „Antimacchiavelliju“ našega pisatelja pravo „pošast“ imenuje ter ga neusmiljeno biča kot nastavnika in oznanjevalca vsake gerdobije?!

Ali, glej čuda! ravno ta mož, kateremu so nauki njegovi nakladali stoletno sovraščvo in zaničevanje, je v svojem življenji povsem pošten, značajen in blag človek. V uplivni službi, kjer bi si mnogo kedó bogastva nakopičil, kaže se tako nesebičnega in zvestega uradnika, da celo lastno premoženje žertvuje ter naposled, ko ga nesreča zadene, strada in terpi. On, ki v „knezu“ tako čudno govori o zvestobi in odkritoserčnosti, hodi vedno po ravni poti ter je tudi kot zgodovinar gledé na značajnost in možatost pravi uzor poznejšim zgodovinopiscem. In ravno tisti Macchiavelli, kateremu je nevedna množica očitala, da podučuje samosilnike v zatiranji in tlačenji narodov, je vse svoje žive dni po svojem neonahljivem prepričanju republikanec in navdušen rodljub. V istini dovolj dokazov, da ga oni nikakor ne umejo, kateri mu podtikajo zlobne namene in gnusna sredstva!

To je vse tako jasno in neoveržno, da so se strokovnjaki trudili in mučili, kako drugače razlagati njegovega „kneza“. Nekateri so ugibali, da je „Il principe“ pisan s hudobnim namenom, Lorenca medicejskega razdražiti do strastnega in silovitega postopanja, češ da pride potem republikancem hitreje prilika zaželene osvete. (Dalje prih.) Fr. Šuklje.

miren; kolikor bodeš potreboval za pervi čas, dobiš; za tvoj nesrečni dolg bodem skerbel, da ga skoraj poravnaš. Več ti ne morem obljuditi. Pojdi, poslovi se, čas je, da odrineva skoraj*.

Molčé odide Valentin. — —

To je bila danes žalostna ločitev, da še nikoli ne tako. Na večer sta se oče in sin veselo derdrala proti mestu; to je: vesel je bil edini lisec, ki je dirjal po

(Dalje prih.)

gladki cesti, da so ga komaj peté dohajale. Oče in sin sta vso pot malo govorila. Valentin je bil zamišljen, po ušesih so mu zvenele, recimo tudi, v persih so mu odmevale žalostne besede matere, ki jih je govorila sinu, ko mu je podajala roko in brisala si oči: Zdrav ostani, Tine! Bog vé, ali se bodeva videla še kedaj; ne pozabi Boga in spomni se časi svoje uboge matere!

B. M.

Niccolo Macchiavelli in knjiga „Il principe“.

(Dalje.)

Drugi, med njimi angleški filozof Bacon, imajo knjigo o knezu le za resno ironijo, nameravajočo svariti narode pred nakanami in zvijačami čestilakomnih velikašev. Ali kako se strinjajo enaka najivna tolmačenja s tem, da se, kakor Gervinus obširno dokazuje, v vseh političnih spisih Macchiavellija enaki nauki, čestokrat še jasnejši in ostrejši, nahajajo? Da pisatelj piše z največo resnobo, ter očividno odkritoserčnostjo? Da sam zagotavlja, da je vsa izkušnja in učenost njegova razvita v tej neznatni knjižici?! — Da rešimo to uganko, da razumemo nauke in načela tega izrednega moža, treba da se oziramo na njegove politične nazore in na zgodovinske razmere tedanje Italije.

Še dandanes vidimo pri prvih italijskih veljakih terdno prepričanje, da je italijski narod poleg vseh prevratov in izprememb velikega ljudskega preseljevanja vendar le pravi potomec nekdanjih Rimljjanov, da v njegovih žilah poleg vse različnosti vedno še bije plemenita kri starorimska, da se bode še kedaj probudil do prejšnje slave in kreposti. Kaj čuda, da je v XVI. stoletji, ko je

oživljenje klasičnih studij podloga bilo izredni italijanski omiki, ta misel vse zdrave in nepokvarjene duhove prešinila ter se posebno ukoreninila v rodoljubnem Macchiavelliju. Čem globokeje je nesrečo svojega naroda čutil, čem bolj se je zakopaval v zgodovino in v slovstvo rimljanskih pradedov, da bi tam si poiskal zdravila in tolazbe: tem bolj se je njegovo mišljenje vjemalo sè starorimskimi nazori. Zlasti velja to pri teoriji o državi, katera je dandanes jako različna od one v starem veku. Naš omikan svet namreč vidi namen in pojem države samo v tem, da varuje in pospešuje blagostanje in srečo vseh poedinih državljanov; naglašajo se individualne koristi in tedaj se lahko opazuje posebno v državah brez odločne narodnosti, da se državna nesreča le v toliko čuti, kolikor upliva na materijalno korist posameznih državljanov. Pri starih Gerkih in Rimljanih pa je blagostanje države tako tesno združeno bilo sè srečo vsakega posameznega, da se le-ta niti misliti ni dala brez onega. Ker je tedaj državno blagostanje neprimérno nadvladal osebne

težnje in želje, žertvovali so Gerki in Rimljani brezozirno posamezne interese, da bi koristili vsej deržavi. Ni se gledalo na to, ali je kako pospešilo povsem opravičeno ali ne, temveč le na to, ali pospešuje moč in slavo deržave. Edino meroilo javne moralnosti bila je takrat domovinska korist!

Na stališči teh starih narodov pa stoji dosledno Níccolò Macchiavelli, o katerem Gervinus pravi (l. c. 109), da tako v smislu, v duhu in tonu starih Kviritov piše, da se da ugibati, ali kateri izmed poštenjakov propadajoče rimske ljudovlade častni naslov „poslednjega Rimljana“ bolj zasluži nego on? Isto tako ga primérrja Macaulay (l. c. 321) onim neustrašljivim jeklenim senatorjem, kateri so brez premisleka tudi najsvetejše vezi raztergali ter najslajša čutila z nogami teptali — če je domovina to velevala. Narod povzdigniti, zanj se žertvovati, videlo se je tudi italijanskemu rodoljubu najvzvišenejša dolžnost!

Ali kakova je bila takrat Macchiavellijeva domovina! Gledé na omiko sicer je presegala Italija vso tedanjo Evropo, dokler je niso sè surovo pestjó zadušili tuji in domači despoti. Saj so se v tej deželi, celo v odurnih pervih srednjeveških stoletjih ohranili ostanki stare kulture in dušna tmina je bila tu (po prelepi primeri angleškega zgodovinopisca) podobna svetli noči arktičnega poletja: še ni bil zatonil zadnji blesk zahajajočega solnca in že se je na obnebji prikazovala novi dan naznanjajoča jutranja zarja! Vse skoro je zedinjevala Italija, kar se je začetkom XVI. stoletja odlikovalo v vedi in umetnosti. Tudi bogastva je bilo mnogo, premnogo; po vsem svetu so kupčevali florentinski bankirji, Milán je slovel zbog svojih zakladov, in valovitemu širokemu

morju so gospodovale oblastne Benetke. Ker pa je nekdanja hrabrost in bojevitost izginila, ker se je ugnezdila izprijenost, zavist in nesloga, sama kultura ni mogla braniti Italije; po italijanskem bogastvu hlepeči sosedje so priderli v deželo ter so jo plenili in pustošili, razkosali in med seboj delili. V takem žalostnem stanju se je razširila ideja panitalijanska, starodavna misel zedinjene Italije. Izrazil jo je l. 1506 Flaminius v latinskem distihu: „Dux opus est acris, populos qui cogat ad unum. Qui male concordes jungat ad arma manus“.

Tudi Macchiavelli se navduši za prelepo misel narodnega probujenja in združenja; preje samo Florentinec, postane v svojem prognanstvu vseitalijanski rodoljub. Prav z namenom, da pri pomore k zedinjenju svojega naroda, da pové kako bi se to dalo doseči — stavi on še le sedaj razumljeno knjigo „o knezu“.

Kako pa to, da si je vnet republikanec za svoj narod monarhično obliko izbral ter novi deržavi celo tiraničnega nenavnega samosilnika namenil? Storil je to iz globokega prepričanja, da se ljudovlada le pri čilem, krepkem, nepopačenem narodu ohrani, katerega še krasijo vse republikanske čednosti: nesebično rodoljubje, pokorščina zakonu, mirna doslednost in vstrajna hrabrost. Jasno je spoznal Macchiavelli, da oslabljeni, v tisočerne stranke razcepljeni Italijani za republiko niso sposobni. Ker je pa ob enem z bolečim sercem v moralno brezno tedanje italijanske izprijenosti zèrl, videlo se je mu nemogoče, da bi se narod iz lastne sile ohrabil in oprostil, poboljšal ter predugačil; da bi tak rod sam ob sebi vreden postal narodne svobode, zdela se mu je sanjarija — in kot praktičen deržavnik se je le oziral na istino. Tedaj stavi on

svojo edino nado v krepkega vladarja, da se silno roko zedini italijanski narod, da ga oboroži in navadi vojaške pokornosti, da odpravi strankarstvo in nerede, ukroti uporni živelj in tujega nasprotnika, negledé na levo ali desno ljudstvo prisili do poštenega in častnega življenja ter mu tako pomore do blagostanja in do slave, kateri bi se naposled tudi pridružiti morala zlata svoboda! Za to imenitno delo pa je bil „nov“ vladar ustváren, strog in osoren, znan s človeškimi slabostmi in zmotami in jih berzdati vajen!

„Knez“, ki ga ima Macchiavelli v mislih, mora tedaj zapoditi tuje gospodarje in pod svojim žezлом zediniti italijanski narod. Ali kake težave se mu upirajo pri enakem podjetju! Ljudstvo nestanovitno in razuzdano, plemstvo samopridno in zavidljivo, cerkev nasprotna, sovražnik bojevit, brezsramen in pregrešen! Tak vladar, akoravno poln domovinske ljubezni bode vendar čestokrat prisiljen, neusmiljeno ravnati, upornike uničiti, vnanje zoperiske prevarati in prekaniti.

(Konec prih.)

Fr. Šuklje.

Če je država v nevarnosti, za rešitelja Italije ne veljajo moralna načela, marveč edino geslo: „Salus reipublicae — suprema lex“.

Macchiavelli tedaj nikakor ne namerava v „knezu“ nauke dajati, po katerih naj se države sploh vladajo; z legitimnimi vladarji, s postavnimi razmerami se v tem delu še peča ne. Oziraje se na tedanjo Italijo, razлага le to, kako bi se ona dala rešiti in zediniti, ohraniti in ureediti. Dobro zna, da bode za to trebalo oboroženega reformatorja, brezozirnega samosilnika, ali on se tolaži, da bode ta državna oblika le začasna in da se mora zopet umakniti ljudovladi, berž ko se zedinjeni narod oživi in ojači. Globoko čuti, da se té velike premembe ne bodejo verstile brez mnogoverstnih neusmiljenosti in hudo-delstev, serce ga bolí — ali povdarja blagi namen priporoča svojemu narodu celo nevarne in odurne pomočke, zdravniku podoben, ki rabi najhujšistrup, da reši že napol izgubljeno, hirajoče truplo!

Med gorami.

Obrazi iz 1—škega pogorja.

II.

Kalan.

Xalanov France, tist, ki je imel ženo Marušo Repuljo, je nekedaj premišljeval, kako bi pač bilo, ko bi bil Bog človeka brez želodca postavil na svet; da bi živel — in bi ne imel nikdar ne zjutraj kosila, ne južine o poludne, in ne večerje proti mraku. In prepričan je bil, da bi bilo takšno življenje

nič vredno, slabo, in kerščenemu človeku nikakor primérno.

France Kalan pa je tudi slul po vsem pogorji, da sne „res veliko“! In to slavo si je bil pošteno pridobil! Če je sedel za mizo in se je pred njim kadila skleda poparjenih mlincev, ali pa oparjenega kruha, in se je v lužah zabela svetila po

pa hitro poberi izpred oči, da se ne izpozabim“.

„Tepel me pa mendà vendar ne boš“!

„Jaz ne vem, kaj bom; ne jezi' me, pravim!“

„Moj Bog, moj Bog“!

V tem trenotji se vrata odpró; Matija viharno vstopi; pri vratih je poslušal. Ko je slišal zadnje besede, ni se mogel več zderžati; moral je materi na pomoč. Ko ga oče zagleda, zagermi nad njim;

„Zdaj pa še tí! Ravno prav si mi prišel, paglavec! Tebi tudi ni nekaj prav, ki tako potuhneno hodiš. Zgovorila sta se, ali jaz vama pokažem, kedó je tukaj gospodar“!

Serd in jeza premagata sina pri teh besedah. Bridko reče očetu:

„Bog vé, kedó je tu gospodar“!

„O tako, mladič! Tako se govori z očetom? Kedó te je tako lepo učil“?

„Bog mi odpusti, ali jaz ne morem drugače, oče“!

„Kedó je tu gospodar?! Ti ne, potepuh! ti nisi in ne boš nikedar“!

„Vi tudi ne; saj bo skoraj vse prodano, beračit pojdemo po svetu“.

„Zdaj sem še jaz tu gospodar, jaz Andrej Sodnik; in da boš vedel, da sem res, zapovem ti: poberi se odtod, iz moje hiše. Klati se po svetu in úci se, kako se govori z očetom. Da mi ne prideš več pred očí! Ako te jutri zjutraj zaledam, izpodim te s palico kakor psa od hiše. Ti še ne poznaš Andreja Sodnika. Bog ne daj, da se srečava. To je moja zadnja beseda“!

Rekši vzame klobúk in odide. B. M.

(Dalje prih.)

Niccolo Macchiavelli in knjiga „Il principe“.

(Konec.)

Luorenca medicejskega je imel Macchiavelli za sposobnega, da kot „principe“ združi in vlada narod italijanski; z ozirom na to napisal mu je „kneza“. Ako pa kedó o tem dvomi, ako blage namere pisateljeve sumniči, naj se potrudi ter pazno prebere zadnje poglavje te razprave. „Nikedar“ — pravi Macchiavelli — „ni bil čas tako ugoden novemu vladarstvu v Italiji kakor sedaj. Sužnji so morali biti Izraelci v Egiptu, da se izkaže Mojzova krepost, zatirani Perzijani, da se vidi Kirova hrabrost, raztreseni Atenjani in tavajoči po blodnjah, da se osveti Tezejeva izverstnost; ravno tako mora tudi Italija, da se bolj spoznava velikost enega samega Italijana, omejena na sedanje meje bolj sužna biti

nego Izrael, bolj zatirana nego Perzija, bolj razkropljena nego Atenjani, brez glave, brez reda, premagana, oplenjena, ranjena, razkosana . . . Umirajoča prosi Boga, da naj ji vendar rešitelja pošlje, da jo reši neznosnega tujčevega jarma: za zastavo pojde, ako jo le kak junak zgrabiti hoče . . . Lepa ta prilika se mora porabiti. Čas je, da po tako dolgotrajnem terpljenji Italija svojega rešitelja zagleda. Ne morem popisati, s kako radostjo in hvaležnostjo ga bodejo sprejemale vse pokrajine, katere že toliko let preplete od sovražnikov le po maščevanji hrepené, s kakim zaupanjem, s kakimi pobožnimi občutki ter s kakimi solzami! Katero mesto bi mu neki zapíralo duri? katero ljudstvo mu odrekalo pokorščino? katera

zavist bi se mu protivila? kateri Italijan se mu ne bi radostno klanjal? Gnusi se vsakemu barbarsko gospodarstvo; naj se tedaj vaša svetla rodovina poprime tega dela, polna terdne nade, da vse srečno izide, tako pravičnega podjetja, da se pod njenim praporom zopet povzdigne naš narod ter pod njenim okriljem uresničijo besede Petrarkove:

*,Virtù contro al furore
Prenderà l'arme e sia il combatter corto,
Che l'antico valore
Negli Italici cuor non è ancor morto“!*

* * *

Popisali smo Macchiavellijevo življenje ter govorili o njegovih delih, zlasti o „Knezu“ — naj nam tedaj čestiti bralec dovoli, da pridememo še kratko razsodbo o taki odlični osebi. Gervinus pravi nekjé, da romanski narodi nimajo večega moža, nego je Macchiavelli; „kar ima sploh korenike v romanskem življi, rodilo se je v njegovem duhu“ (l. c. 217.). In v istini, kako obširna, kako plodnosa je delavnost njegova! Izurjen v diplomatskem poslu, razodeval je vendar genijalne misli tudi v vojaških stvaréh in je proderl v globočine zgodovinskega življenja, nepoznane ogromni večini suharnih učenih pedantov ter dostopne le neznatnemu številu redkih izvoljenih duhov. Deržavne skrivnosti je razodeval ter po Platonu in Aristotelu pervi se sistematično pečal z največim umotvorom, z deržavo. Um njegov je prešinil stoletja; živeč v začetku XVI. veka, mislil je vendar tako žarno in bistro, da je s preroškim glasom svojim rojakom na-

znanjal pogoje njihovega obstoja, smoter njih teženj: uničenje svetne oblasti pa-peževe in združenje vsega naroda v eno politično celoto!

Že l. 1827., ko sta še Metternichovo nasilstvo in domači despotizem Italijo kakor môra tlačila, pisal je Macaulay o florentinskem deržavniku in pisatelju té prelepe besede: „V cerkvi S. Croce dviguje se Macchiavellijev spomenik, na katerega se vsi oni z občudovanjem oziраjo, ki tudi skozi umazanost izprijene dobe spoznavajo kreposti velikanskega duha. Z večo spoštljivostjo pa se mu bodejo približevali, ko bode enkrat došegen smoter, kateremu je bil posvetil svoje javno življenje, ko bodejo raztergane in otresene tuje verige, ko bode drug Procida maščeval terpljenje neapolitansko, srečnejši Rienzi Rim osvobodil in zopet po ulicah bolonjskih in florentinskih burno se razlegal stari bojni krik: „Il popolo, il popolo! Morte ai tiranni“!

Dandanes je to dognana stvar in „zedinjena Italija“ je postala zgodovinska istina. Od silnih Alp sneženih verhov do jadranskega in tirenskega morja in do blagoslovljenih krajev, obdajajočih stermine stare Etne biva pod priborjene svobode varnem zavetji prost narod, kateremu je poleg mnogokatere stare rane lepa prihodnjost vendar le zagotovljena. Če pa ta narod, ponosen na sedanjost, v žalostno preteklost zadnjih stoletij se ozira, če se spominja svojih boriteljev in mučenikov, ne najde ne zvestejšega sina, ne sijajnejšega zastopnika, nego je bil Niccolò Macchiavelli, „segretario e cittadino fiorentino“!

Fr. Šuklje.